

СЕКЦІЯ 21

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Керівник секції: завідувач кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, професор Є. Л. Стрельцов

Секретар секції: доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук В. П. Кедик

СТРЕЛЬЦОВ ЄВГЕН ЛЬВОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінального права, доктор юридичних наук, доктор
теології, професор, член-кореспондент НАПрН України*

ВОЄННО-КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: СУЧАСНИЙ СТАН

Указом Президента України, затвердженим Законом України від 24 лютого 2022 року, № 2102 (із змінами і доповненнями, внесеними Указами Президента України від 14 березня 2022 року, № 133/2022; від 18 квітня 2022 року, № 259/2022; від 17 травня 2022 року, № 341/2022), в країні було введений воєнний стан. Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться у разі загрози національній безпеці, небезпеки державної незалежності та передбачає надання органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування додаткових повноважень, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Введення цього правового режиму потребує обов'язкового удосконалення системи права в цілому та кожної галузі права з метою створення необхідної нормативної бази для здійснення запланованих заходів. В зв'язку з цим, починаючи з періоду введення воєнного стану, була внесено низку змін (прийняття нових нормативно-правових актів, доповнення та уточнення існуючих тощо) до Кримінального кодексу України. Зокрема, у результаті внесених змін: посилено відповідальність за державну зраду та диверсію під час воєнного стану; встановлено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність; встановлено кримінальну відповідальність за розпалювання регіональної ворожнечі; образу честі і гідності військовослужбовця, а також погрозу військовослужбовцю визнано кримінальним правопорушенням;

встановлено кримінальну відповідальність за заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України; посилено відповідальність за мародерство та вчинення окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану; визначено умови виключення кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї цивільними особами; виключено кримінальну відповідальність діяння, вчиненого на виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України; встановлено кримінальну відповідальність за поширення інформації про розташування зброї, техніки та військовослужбовців тощо. Незважаючи на оперативність прийняття таких змін, вони мають достатньо спрямований характер, але це потребує їх більш об'єктивного та поступового дослідження.

Спочатку про виділення такої групи кримінально-правових норм. Так, традиційно система права складається з галузей права, кожна з яких має відокремлений предмет і метод правового регулювання. Але складні процеси, які протікають в суспільному житті, необхідність в їх більш якісному правовому регулюванні, дають змогу більш предметно поставити питання про виділення у межах відповідної галузі права підгалузей права. Щодо кримінального права, можна виділити на рівні підгалузі, наприклад, економічне кримінальне право, екологічне кримінальне право тощо. Безумовно, це питання потребує свого подальшого обговорення, бо група кримінально-правових норм, які регулюють, а точніше – охороняють суспільно корисні процеси у тій же економіці або екології від кримінально протиправних посягань, містять низку правових норм, причому, не тільки «інших» кримінально-правових, а й тих, які відносяться до інших галузей права, що дозволяє виділяти не підгалузі, а так звані комплексні галузі права.

Ці міркування мають пряме відношення і до групи кримінально-правових норм, які діють наразі в умовах воєнного стану. При цьому, підкреслюючи саме їх виділення у якості підгалузі, потрібно звернути увагу, що їх єдність, кажучи образно, «спорідненість» зі «всією» галуззю кримінального права проявляється через низку ознак. Наприклад, й у галузевому розумінні «кримінального права», й у підгалузевому розумінні «воєнно-кримінального права» існує єдине визначення поняття «кримінального правопорушення» та його ознак, підстав кримінальної відповідальності, поняття та цілей покарання тощо. Тобто норми воєнно-кримінального права як відповідної підгалузі певною мірою «тільки» уточнюють загальні кримінально-правові «наміри» держави з позиції об'єкта саме таких діянь, особливостей їх суб'єкта, його діянь та ознак суб'єктивної сторони, що дозволяє «утримувати» воєнно-кримінальне право в «межах» загального кримінального права. Саме наявність юридичної єдності цих правових норм, їх спроможність регулювати певну сукупність суспільних відносин, але, в той же час, їх певна змістовна відокремленість, дають змогу для такого висновку. Тому будемо вважати сукупність таких норм підгалуззю кримінального права під назвою «воєнно-кримінальне право»,

розуміючи під нею певну систему, що має самостійний, так званий елементний характер в межах кримінального права.

Саме такий підхід дасть змогу дослідити сукупність існуючих та нових кримінально-правових норм воєнно-кримінального права, що, в свою чергу, має дати можливість вірно оцінювати соціальну обумовленість кримінального права цієї спрямованості (кримінального закону), його сутність, принципи, функції та завдання. Потрібно підкреслити, що такий підхід до визначення кримінально-правових норм цієї підгалузі права є важливим у будь який час функціонування держав, на що нещодавно нами зверталась предметна увага [2], але сучасне становище потребує акцентованого аналізу, на що в літературі звертається спеціальна увага [3]. При цьому, в цій публікації буде мати відображення первісний погляд саме на загальні питання цієї підгалузі кримінального права, без деталізації при цьому важливих аспектів, які, безумовно, важливі, але, наприклад, мають місце в «середині» цієї проблеми [4].

Предмет воєнно-кримінального права визначається положеннями: Конституції України, Закону України «Про національну безпеку» (№ 2469-VIII від 21.06.2018 (зі змінами і доповненнями); Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» (№ 392/2020) тощо, які визначають сутність і структуру глобальної та національної безпеки у довгостроковій перспективі, а також практичні аспекти діяльності держави щодо забезпечення національної безпеки, розробки відповідної державної політики та стратегічного планування у цій сфері, що і повинно, кажучи в загальному сенсі, охороняти воєнно-кримінальне право.

Все це дає змогу розглядати воєнно-кримінальне право у якості: підгалузі законодавства та права, навчальної дисципліни та наукового напрямку. Кажучи тезисно, потрібно відмітити, що розмежування галузі законодавства і галузі права обговорюється постійно, умовно кажучи – з «перемінним успіхом», як на загальному, так і на галузевому рівнях. На нашу думку, це різні явища, бо воєнно-кримінальне законодавство і воєнно-кримінальне право, образно кажучи, мають «відокремленні», якщо завгодно, «особисті» характеристики, які торкаються історичного розвитку, їх системи, структури, навіть змісту тощо. Причому, все це не залишається у статичному стані, а перебуває у постійному розвитку.

Вивчення навчальної дисципліни «Військово-кримінальне право» повинно бути спрямовано на необхідність підготовки висококваліфікованих спеціалістів, формування у них такого комплексу компетенцій, що забезпечують знання загальних та конкретних норм цієї підгалузі законодавства та права, уміння правильно їх тлумачити і, у разі необхідності, точно застосовувати на практиці.

Основним предметом наукових досліджень воєнно-кримінального права виступають правові основи забезпечення оборони та безпеки держави, у тому числі й їх охорона. При цьому, науковий напрямок повинен мати і практичну спрямованість, що надає змогу розробляти

науково-обґрунтовані рекомендації, створені задля вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, більш якісного викладання цього права як навчальної дисципліни тощо.

Завершуючи ці короткі міркування, підкреслю, що чинне українське воєнно-кримінальне законодавство, зміни до якого, як вже зазначалось, було внесено достатньо оперативно, потребує системного та обґрунтованого підходу щодо подальшого удосконалення. Зверну увагу, що удосконалення такого законодавства перебуває у центрі уваги в багатьох країнах, в тому числі й розвинутих. Так, у 2006 р. у Франції був прийнятий новий Кодекс воєнної юстиції, у якому зазначено, що «забезпечення воєнної безпеки держави передбачає наявність збалансованого воєнно-кримінального законодавства, розрахованого як на мирний, так і на воєнний час». В тому же році у Великій Британії був прийнятий новий Закон про збройні сили як комплексний нормативний акт, який в тому числі встановлює підстави кримінальної і дисциплінарної відповідальності, форми їх реалізації тощо. Постійно удосконалюється таке законодавство у ФРН, Швейцарії, інших Європейських країнах. Тому удосконалення законодавства у зазначеній сфері повинно мати у своїй основі комплексний підхід до сучасного розуміння реального предмета, метода та завдань цієї підгалузі кримінального законодавства та права.

Список використаних джерел:

1. Див., більш детальніше: Воєнний стан в Україні: 48 аналітичних матеріалів. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210610_vonniy-stan-v-ukran-48-analichnikh-materialy
2. Правові основи воєнної безпеки України : монографія / Є. Л. Стрельцов, С. Т. Полторак, Ю. А., Аллеров, О. В. Кривенко, П. П. Богущький. Відп. ред. Є. Л. Стрельцов. Львів, НАСВ, 2016. 260 с.; Військові злочини: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика: колективна монографія / За заг. ред. В. М. Стратонова, Є. Л. Стрельцова. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. 340 с.
3. Див, наприклад: Волкова Н. Воєнні злочини: чому ініційовані Шмигалем зміни до Кримінального кодексу лише віддалять правосуддя. URL: <https://zmina.info/columns/zminy-do-kryminalnogo-kodeksu-shhodo-voynnyh-zlochyniv-pidvodni-kamen-i-zakonoprojektu-7290/>
4. Див., наприклад: Покарання злочинів в умовах воєнного стану: роз'яснення ВС. Верховний Суд на своєму Telegram-каналі розміщує інформацію про особливості його роботи, приймання ним кореспонденції та, що вкрай важливо, про розгляд кримінальних проваджень в умовах воєнного стану. URL: <https://news.dtki.ua/law/jurisprudence/75227/>; Волянук А. Розмежування понять воєнний та військовий злочин. URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/rozmezhuвання-ponyat-voynnyj-ta-vijskovyj-zlochyn/>

Ключові слова: кримінальне право, підгалузь права, предмет, метод і функції галузі і підгалузі права, воєнно-кримінальне право.

Key words: criminal law, sub-branch of law, subject, method and functions of a branch and a sub-branch of law, military criminal law.